

КОНФУЦІАНСЬКА МОДЕЛЬ КУЛЬТУРНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ІНТЕРВЕНЦІОНІСТСЬКІЙ ДЕРЖАВІ: ІНСТИТУТИ РИТУАЛУ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ

ІРИНА КОСТАНДА, доктор філологічних наук, Київський національний лінгвістичний університет (м. Київ, Україна)

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-552-8-21>

Вступ. У сучасних умовах кризи інтервенціоністських держав та моделей *welfare state* дедалі актуальнішою стає проблема пошуку альтернативних механізмів стабілізації соціальних систем. Досвід показує, що надмірна централізація управління, бюрократизація та директивний розподіл ресурсів призводять до зниження гнучкості й ефективності відтворення соціального порядку. У цьому контексті особливого значення набуває питання: чи можливе формування стійких форм соціальної організації без зовнішнього адміністративного примусу, спираючись на немонетарні та неконвенціональні засоби координації.

Однією з потенційних відповідей є звернення до конфуціанської традиції, яка протягом тисячоліть забезпечувала стабільність китайської цивілізації. Традиційно конфуціанство розглядається як система етико-нормативних приписів, спрямованих на регуляцію поведінки індивіда в родині, суспільстві та державі. Центральними категоріями виступають чесноти: гуманність (仁 *rén*), справедливість (義 *yì*), і синівська шанобливість (孝 *xiào*), які підтримують гармонію (和 *hé*) у міжособистісних стосунках. Водночас у класичній інтерпретації ритуал (禮 *lǐ*) здебільшого зводився до церемоніальних практик, а поезія

(詩 *shī*) — до естетичного чи культурно-мнемонічного доповнення [1].

Запропоноване дослідження виходить за межі цього традиційного підходу, трактуючи конфуціанство не лише як морально-релігійну доктрину, а як генеративну структуру. У межах такої перспективи соціальний порядок і культурні значення не передаються як фіксовані норми, а відтворюються та продукуються завдяки формалізованим практикам. Ритуал у цьому контексті постає своєрідним *компілятором*, що перекладає символічні конструкції у практичні дії, дисциплінує поведінку, мову й тілесність, створюючи умови для стабільності та координації без зовнішнього примусу. Таким чином, конфуціанська модель культурної інженерії у своєму генеративному вимірі може бути осмислена як альтернатива інтервенціоністським моделям держави. Вона демонструє можливість підтримання соціального порядку на основі відтворення формальних структур поведінки та довіри до них, що відкриває перспективи її порівняння з економічними й політичними теоріями саморегульованого порядку, зокрема з концепціями Людвіга фон Мізеса [2].

Конфуціанська модель культурної інженерії, заснована на інститутах ритуалу (禮 *lǐ*) та принципі синівської шанобливості (孝 *xiào*), є історично стійкою альтернативою централізованому управлінню, що дозволяє її розглядати як релевантний ресурс для сучасного переосмислення проблем держави та економіки.

Запропоноване дослідження відходить від традиційної інтерпретації конфуціанства як суто морально-релігійної системи, пропонуючи аналіз його як генеративної операційної структури. У цій перспективі ритуал (禮 *lǐ*) і поезія (詩 *shī*) постають функціональними модулями, що забезпечують стійкість, координацію та наступність соціальних норм. Зокрема, ритуал розглядається як оперативний

механізм культурної інженерії: він задає протоколи поведінки, соціальні ролі й дисциплінує взаємодію, створюючи умови для саморегульованого порядку без зовнішнього примусу.

Принцип *xìào* інтерпретується не лише як етична чеснота, а як універсальний механізм довіри до форми, який легітимізує відтворення культурних практик. Новизна полягає у порівнянні конфуціанської моделі з концепціями спонтанного порядку в економічній теорії Л. фон Мізеса, що дозволяє побачити аналогії між культурними кодами Сходу та ринковою логікою Заходу.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є інтерпретація конфуціанської моделі культурної інженерії як історично успішної форми саморегуляції соціального порядку, що може бути концептуалізована як альтернатива централізованому інтервенціоністському управлінню.

Завдання дослідження: проаналізувати ритуал (禮 *lǐ*) у конфуціанській традиції як механізм формалізованої координації соціальної поведінки; розкрити функціональну роль принципу *xìào* (孝) як джерела довіри до форми й мотиваційного чинника виконання ритуальних практик; дослідити взаємодію ритуалу та поезії (詩 *shī*) як генеративних кодів культури, що структурують соціальні й когнітивні практики; порівняти конфуціанську модель культурної інженерії з концепціями саморегульованого порядку в працях Л. фон Мізеса; обґрунтувати можливість застосування конфуціанської парадигми як аналітичної моделі для сучасних досліджень альтернатив інтервенціоністській державі.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз конфуціанської традиції дозволив виявити, що ритуал (禮 *lǐ*) у поєднанні з принципом синівської шанобливості (孝 *xìào*) функціонують як генеративний механізм культурної

інженерії, здатний забезпечувати стійкий соціальний порядок без примусового втручання з боку держави. Результати окреслюють кілька ключових положень.

По-перше, *хідо* виступає як внутрішньо засвоєне нормативне зобов'язання. Виконання ритуальних форм відбувається не під тиском санкцій, а завдяки внутрішній мотивації, що перетворює ритуал із формального протоколу на живу практику. Це суттєво знижує потребу в зовнішньому контролі та адміністративному втручанні.

По-друге, *хідо* формує епістемічну довіру до самої форми. Ритуал сприймається суспільством не як порожня оболонка, а як носій смислу й культурної спадкоємності. Завдяки цьому він набуває статусу інституційного «архіву», що забезпечує стабільність культурних кодів навіть за умов змін та адаптацій.

По-третє, *хідо* виконує функцію своєрідного *компілятора* культурного коду. Ритуал задає програму дій, проте лише через внутрішню активацію завдяки *хідо* ця програма стає дієвою [3]. Саме повторюваність та довіра до форми забезпечують відтворення культурних практик і перетворюють їх на реальні соціальні факти.

Узагальнено можна виділити чотири механізми саморегуляції, які забезпечує *хідо*: *інтерналізація норм* (ритуал виконується як внутрішній обов'язок, а не як зовнішній примус); *епістемічна довіра до форми* (переконаність у значущості ритуалу як носія культурного сенсу); *процедурна відтворюваність* (стабільне відтворення ролей і соціальних сценаріїв при мінімальній зовнішній координації); *зниження транзакційних витрат* (передбачуваність взаємодій і зменшення потреби в додатковому регулюванні).

Порівняння з концепцією спонтанного порядку Л. фон Мізеса виявляє низку функціональних аналогій [4].

Як у Л. фон Мізеса, так і в конфуціанській моделі порядок формується децентралізовано, без директивного контролю. Проте механізми координації різні: для ринку — це інформаційні сигнали (ціни) та суб'єктивні переваги, для конфуціанської культури — нормативні форми та внутрішня мотивація, заснована на *xìào*.

Ключові відмінності можна сформулювати так: *характер сигналів* (економічні ціни проти культурних форм); *нормативна насиченість* (нейтральність ринкового порядку проти морально-етичної інституційності конфуціанського); *часова перспектива* (оптимізація «тут і тепер» у ринковій логіці проти міжпоколінної спадкоємності в конфуціанстві).

Таким чином, конфуціанська система демонструє історично верифікований приклад спонтанного порядку, де стабільність досягається не через матеріальні стимули чи зовнішнє примусове втручання, а через внутрішню мотивацію, довіру до форми та культурну спадкоємність. У цьому сенсі конфуціанство можна розглядати як «практичну метафізику спонтанного порядку», що випередила теоретичні моделі Л. фон Мізеса і Ф. А. фон Гаєка.

Отримані результати свідчать, що конфуціанська модель культурної інженерії є не лише предметом історико-філософського аналізу, а й потенційним джерелом концептуальних рішень для сучасних суспільств, які шукають альтернативу централізованим інтервенціоністським практикам.

Висновки. Проведений аналіз показує, що конфуціанська модель ритуалу, підкріплена принципом синівської шанобливості (*xiào*), виступає історичною формою децентралізованої саморегуляції, яка функціонально співставна з концепцією «спонтанного порядку» у Л. фон Мізеса. Обидва механізми — ринок і ритуал — забезпечують стійкий порядок без потреби у постійному державному контролі, проте ґрунтуються на різних сигналах:

економічних (цінах) та культурно-нормативних (ритуальних формах).

Узгодженість цих систем дозволяє стверджувати, що конфуціанство історично реалізувало те, що австрійська школа лише теоретично описала: можливість стабільного соціального порядку без централізованого примусу. Цей висновок підкреслює значення культурних чинників як повноцінних механізмів саморегуляції нарівні з економічними.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження можуть розвиватися у трьох напрямках: порівняльний аналіз інших традицій, як культурних аналогів механізмів саморегуляції; актуалізація для сучасності – дослідження того, чи може конфуціанська модель ритуалу бути корисною для подолання криз інтервенціоністської держави та пошуку альтернатив централізованому регулюванню; методологічний розвиток – інтеграція культурних і економічних теорій порядку з метою створення ширшої концепції «цивілізаційних технологій саморегуляції».

Список використаної літератури:

1. Chan, J. Ritual, Harmony, and Peace and Order: A Confucian Conception of Ritual. *Ritual and the Moral Life* / ed. by D. K. Chai. Dordrecht: Springer, 2012. P. 195–205.
2. Mises, L. von. Human Action: A Treatise on Economics. Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1998. 889 p.
3. Yang, E. Filial piety and ritual: A Confucian approach to well-being. *Science, Religion and Culture*. 2019. Vol. 6, № 1. P. 96–102.
4. Mises, L. von. The Ultimate Foundation of Economic Science: An Essay on Method. Indianapolis: Liberty Fund., 2006. 141 p.